

Katarzyna Bojarska

Kilka impresji o Konstanzer Maisterklasse "Trauma and Narration"

Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja nr 4 (118), 269-273

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna BOJARSKA

Kilka impresji o Konstanzer Maisterklasse „Trauma and Narration”

W lipcu 2009 odbyła się dziesiąta edycja Konstanzer Maisterklasse – hybrydycznego tworu, niby-konferencji, niby-seminarium, niby-klasy mistrzowskiej, niby-szkoły letniej – zainicjowanej w 1999 przez profesora Bernharda Giesena z Uniwersytetu Konstanckiego jako nowatorskie forum wymiany i dyskusji, niekiedy sporu, między profesorami a doktorantami z różnych kręgów kulturowych i intelektualnych szeroko pojętej humanistyki. Z okazji tego jubileuszu, a także zapowiadającej się intrygująco przyszłości tego przedsięwzięcia warto poświęcić mu kilka słów. Idea Maisterklasse zasadza się na stworzeniu platformy dialogu międzypokoleniowego i międzydyscyplinarnego. Co roku grupa około 25 uczestników spotyka się na kilka letnich lub jesiennych dni, by w urokliwej scenerii Jeziora Bodeńskiego i konstanckiej Starówki wraz z zaproszonymi „mistrzami” dyskutować na zaproponowany przez organizatorów temat, który zazwyczaj stanowi przedmiot krytycznego namysłu i dekonstrukcji w toku prezentacji i wykładów.

Sam pomysłodawca tego przedsięwzięcia to postać niezwykle charyzmatyczna i intrygująca: miłośnik i kolekcjoner sztuki, nauczyciel i badacz, pracujący między innymi na wydziałach socjologii Uniwersytetu Yale, UCLA, uniwersytetów w Gießen, Chicago, Nowym Jorku, Florencji i Konstancji; członek Center for Advanced Studies in the Behavioral Sciences na Uniwersytecie Stanforda oraz Zentrum für interdisziplinäre Forschung w Bielefeld, dyrektor DFG-Sonderforschungsbereich „Erinnerungskulturen”. Autor tekstów i książek dotyczących problemów tożsamości indywidualnej i zbiorowej w kontekście trudnej historii XX wieku, traum kulturowych, miejsca polityki i religii w społeczeństwach ponowoczesnych. Wśród publikacji niewątpliwie zasługujących na uwagę znajdują się m.in. *Social Performance. Symbolic Action, Cultural Pragmatics and Ritual* (Cambridge 2006),

Politics and Religion. Cultural Perspectives (Leiden 2005), *Cultural Trauma and Collective Identity* (Berkeley 2004), *Triumph and Trauma* (Boulder 2004), *European Citizenship. Between National Legacies and Postnational Projects* (Oxford 2001).

Historia Konstanzer Meisterklasse zaczyna się w 1999 roku od dyskusji nad tematem *Europe in Cultural Comparison* z udziałem Shmuela N. Eisenstadta z Jerozolimy i Lorda Ralfa Dahrendorfa z Londynu. W kolejnych latach obradowano wokół kwestii religii i kultury (2000) z Cliffordem Geertzem z Princeton i Thomasem Luckmannem z Konstancji; języka i społeczeństwa (2001) z Zygmuntem Baumanem z Leeds, Reinhartem Koselleckiem z Bielefeld oraz Jeffreyem C. Alexandrem z Yale; przyszłości demokracji (2002) z Lordem Ralfem Dahrendorfem, Karlem Ottonem Hondrichem z Frankfurtu nad Menem i Clausem Offe z Berlina. Meisterklasse w 2003 roku sponsorowana przez ZEIT-Stiftung, dotyczyła kwestii polityki i religii a wśród zaproszonych gości byli Jan Assmann z Konstancji, Lord Ralf Dahrendorf, Mary Douglas z Londynu i Shmuel N. Eisenstadt. Od roku 2007 spotkania te odbywają się w ramach nowo powstałego Center of Excellence 16 „Cultural Foundations of Integration” i dotyczą kolejno tematów *Cultural Sociology and the Iconic Turn* (2007) z udziałem Jeffreya C. Alexandra, Hansa Beltinga z Karlsruhe, Gottfrieda Boehma z Bazylei, Karin Knorr z Konstancji, Piotra Sztompki z Krakowa oraz *Construction and Boundaries* z udziałem Fredrika Bartha z Oslo, Thomasa Luckmanna oraz Johna R. Searle’a z Berkeley.

Podczas Konstanzer Meisterklasse w 2009 roku spotkaliśmy się, by pomówić o problemie traumy i narracji w doskonale dobranym towarzystwie zarówno zaproszonych profesorów, jak uczestników. Nad wszystkim czuwał niezastąpiony Gerold Geber. Program przewidywał poranne sesje wykładów i popołudniowe sesje prezentacji i dyskusji. Hayden White, Goeffrey Hartman i Dominick LaCapra – taki skład profesorski nie mógł zawieść i nie zawiodł. Podobnie rzecz się miała z ponad 20 młodymi badaczami, których wypowiedzi dowiodły, jak wieloaspektowa i zaskakująca może być refleksja nad traumą w kontekście społecznym, kulturowym, ale także w metakontekście akademickim.

Wszystko zaczęło się od otwierającego wykładu Dominicka LaCapry, zatytułowanego *Fascism and the Sacred. Sites of Inquiry after (or along with) Trauma*. LaCapra jest profesorem na wydziale historii uniwersytetu Cornella, gdzie uczy od 1969 roku i gdzie w czterdziestą rocznicę jego pracy i siedemdziesiątą rocznicę urodzin odbędzie się konferencja zatytułowana *Repetition with Change. The Intellectual Legacies of Dominick LaCapra* (wrzesień 2009). Jest jednym z bardziej zasłużonych naukowców dla historii idei i historii kulturowej w Stanach Zjednoczonych, a także dla badań nad Holocaustem. Od lat problematyzuje pozorną transparentność dyscypliny historycznej, wskazując na konieczność teorii, w tym psychoanalizy, dla rozumienia historycznego. Wśród jego publikacji znaleźć można m.in.: *Rethinking Intellectual History, History, Politics, and the Novel, Representing the Holocaust, Writing History, Writing Trauma*, a także mającą ukazać się wkrótce po polsku *History in Transit. Experience, Identity, Critical Theory*. W kolejnych dniach LaCapra zaprezentował dwa znakomite wykłady: *Recent Figurations of Trauma and Violence: Tarrying*

Bojarska Kilka impresji o Konstanzer Maisterklasse...

with Žižek oraz Sebald, *Coetzee, and the Narrative of Trauma*, które wywołały ożywioną dyskusję.

Hayden White, emerytowany profesor uniwersytetu Stanforda i University of California uważany jest za jednego z najważniejszych naukowców amerykańskich, który połączył historiografię i literaturoznawstwo w szerszą refleksję nad kwestią narracji i rozumienia w kulturze. W takich książkach, jak *Tropics of Discourse* czy *The Content of the Form* White analizował konwencje pisarstwa historycznego i rozumienia w historii. W *Figural Realism* koncentrował się na krytycznej recepcji tego szczególnego związku z przeszłością, jakim jest historia. Na wiosnę 2009 roku na uniwersytecie w Rochester odbyła się jubileuszowa konferencja ku czci Haydena White'a zatytułowana *Between History and Narrative*, której owocem jest niezwykle interesująca publikacja *Re-Figuring Hayden White* pod redakcją Ewy Domańskiej, Franka Ankersmita, i Hansa Kellnera. Polskiemu czytelnikowi White znany może być przede wszystkim z dwóch zbiorów *Poetyka pisarstwa historycznego* pod redakcją Ewy Domańskiej i Marka Wilczyńskiego oraz *Proza Historyczna*, pod redakcją Ewy Domańskiej. W Konstancji był najdłużej i chyba najbardziej obecny, zarówno w głównym programie Maisterklasse, jak poza nim. Zaprezentował serię wykładów: *What is a Historical System? The Historical Event, Historical Narrative* oraz *Historical Novels*, w których zachęcał do performatywnego i „artystycznego” namysłu nad przeszłością, niezgody na ograniczające schematy rozumienia i reprezentacji.

Podczas swojego pobytu w Konstancji Geoffrey Hartman odebrał honorowy doktorat Uniwersytetu w Konstancji i wygłosił wykład im. Wolfganga Isera zatytułowany *Cultural Memory, the Story Event and Contemporary Passion Narratives*. Laudację dla prof. Hartmana odczytała Aleida Assmann, nazywana przez wielu „ekspertką od pamięci”, która od lat 90. XX wieku zajmuje się pamięcią kulturową, upamiętnianiem i zapomnieniem w kontekście m.in. Niemiec i drugiej wojny światowej. W ramach programu Maisterklasse Geoffrey Hartman przedstawił zaiste mistrzowską interpretację poezji w wykładzie *The Poetics of Trauma. The Case of Christopher Smart*. Dał tym samym dowód tego, jak połączyć kategorie narracji i traumy w odniesieniu do dzieła literackiego, które nie wiąże się bezpośrednio z traumatycznym czy traumatyzującym wydarzeniem historycznym. Hartman jest w tym kontekście postacią wyjątkową: wielkim znawcą liryki, wybitnym krytykiem literackim, autorem takich książek, jak *Wordsworth's Poetry, Beyond Formalism* czy *Criticism in the Wilderness* z jednej strony, z drugiej zaś ocalonym z Zagłady autorem wielu tekstów dotyczących jej reprezentacji, zawartych m.in. w *The Longest Shadow. In the Aftermath of the Holocaust*, a także współzałożycielem Yale's Video Archive for Holocaust Testimonies.

Jak już wspomniałam, oprócz wykładów i referatów „Mistrzów” w panelach popołudniowych toczyły się dyskusje wokół prezentacji uczestników, którzy przymerzali kategorie traumy i narracji do wyników swojej pracy nad poszczególnymi zagadnieniami czy to z dziedziny socjologii (silna grupa podopiecznych Jeffreya Alexandra i Rona Eyermana), antropologii, psychologii, studiów nad literaturą

i sztuką a także historii. Każdej z tych prezentacji towarzyszył komentarz jednego z profesorów, a następnie sesja pytań, uwag, komentarzy, w której uczestniczyli wszyscy, często poważnie nadwyrężając ograniczenia czasowe. Mieliliśmy zatem okazję zastanowić się nad zabójstwem politycznym jako traumą fundującą dla zbiorowości (Ron Eyerman), zbrodnią katyńską jako traumą kulturową i jej przedstawieniem wzorowanym na motywach z tragedii antycznej (Dominik Bartmański we współpracy z prof. Eyermanem), przepracowywaniem traumy Zagłady przez ocalonych i rolę, jaką w tym procesie odegrały *Landsmanshafty* (Anna Lipphardt, nagrodzona Prix de la Fondation Auschwitz za rozprawę doktorską *Kulturelle Erinnerung, Trauma, Migration. Die Vilne-Diaspora in New York, Israel und Vilnius nach dem Holocaust*), koncepcją odczłowieczenia w psychologicznej (i nie tylko) refleksji nad oprawcami (Johannes Lang), kulturą materialną więźniów obozu w Auschwitz (Noah Benninga), rolą traumy w narracjach podręczników szkolnych w Japonii (Yasushi Tanaka-Gutiez) i Argentynie (Nadia Zysman), postsowiecką, postimperialną traumą we współczesnej prozie rosyjskiej (Boris Noordenbos), zapośredniczaniem i tworzeniem wydarzeń oraz konstruowaniem (traumatycznych) narracji o nich przez mass media (John Hartley), obrazami z Abu-Ghraib (Thomas A. Crosbie i Werner Binder), amerykańskimi horrorami (Shai Dormi) i wreszcie nad związkiem traumy i teorii w kontekście problematycznej historii Niemiec (zachodnioniemiecki terroryzm – Svea Bräunert), w tym historii niemieckich intelektualistów (Julia Wagner na przykładzie powikłanych losów grupy Poetik und Hermeneutik).

W dyskusjach formalnych i nieformalnych, zaplanowanych i spontanicznych, w sali wykładowej i w plenerze uczestniczyliśmy wszyscy na równych prawach. „Mistrzowie” nie stwarzali „mistrzowskiego” dystansu, wręcz przeciwnie, robili wszystko, by go zniwelować. Igrając z samą koncepcją klasy mistrzowskiej, Hayden White zachęcał do zachowań anarchicznych i do śmiechu, ale jednocześnie do zachowania krytycznej perspektywy. Przygodę z Maisterklasse polecam każdemu zainteresowanemu zdrowym fermentem myśli, daleką wycieczką pod granicę szwajcarską i chęcią zmierzenia się z własnymi przekonaniem. Wydaje się, że właśnie temu służą konferencje i szkoły letnie. Ta niewątpliwie zawdzięczała swój charakter osobom i problemom, które spotkały się latem 2009 w Konstancji.

Bojarska Kilka impresji o Konstanzer Maisterklasse...

Abstract

Katarzyna BOJARSKA
Institute of Literary Research, Polish Academy of Sciences (Warszawa)

Some impressions on Konstanzer Maisterklasse 'Trauma and Narration'

Reflections on the 10th edition of an international summer convention organised in July 2009 by prof. Bernhard Giesen (University of Constance). Konstanzer Maisterklasse is a forum for intellectual exchange between renowned scholars and a group of doctoral and postdoctoral fellows from the cultural and social sciences.